

Юлія Колісник-Гуменюк,
Василь Гуменюк,

м. Львів, Україна

УДК 614.23/.254

ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА

В статье рассматриваются задачи современного медицинского образования, выясняется взаимосвязь между учебными и воспитательными задачами медицинского учреждения как основой формирования профессионализма медицинского специалиста. После проведенного анализа научных работ было установлено, что при профессиональной подготовке специалистов в области медицины необходимо учитывать не только формирование системы знаний, умений, навыков, но и развивать их личностные качества, которые соответствуют требованиям будущей профессиональной деятельности. Медицинское образование ставит целью формирования личностных качеств будущих медиков, привлекая их к осознанию и познанию гуманистических и общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: медицинское образование, профессионально-этическая культура, медицинский работник, гуманизм, толерантность.

In the article there is viewed the problem of modern medical education, it is finding out for the relationship between training and educational objectives at medical establishment as forming basis for professionalism of medical specialist.

After the analysis of scientific works was found that while the training of professionals in the medical field should take into account not only the formation of a system of knowledge and skills, but also develop their personality qualities that meet the requirements of future professional activity. Medical education is directed at the personality traits of future physicians, involving them in awareness and knowledge of humanistic and universal values.

Key words: medical education, professional and ethical culture, health worker, humanism, tolerance.

Професійна освіта покликана готувати людину до життя на різних рівнях – галузевому, регіональному, національному, європейському, глобальному. Важливо навчити фахівця співіснуванню та співпраці з іншими людьми та суспільними інституціями, виробляти вміння запобігати та врегульовувати конфлікти з дотриманням принципів толерантності, плюралізму, діалогу. Оволодіння здібностями до гуманістично орієнтованої взаємодії має стосуватися як мікросоціального, так і макросоціального рівня. Громадяни України мають бути готовими до повноцінного спілкування зі світом, конструктивної співпраці з громадянами та організаціями інших країн, що не містить активного відстоювання національних інтересів. В умовах глобалізації актуалізується завдання зміцнення внутрішньо національних, громадянських зв'язків, патріотичного єднання народу, а отже, вироблення відповідних почуттів, починаючи з дитячого віку. При цьому є важливим, щоб нація об'єднувала особистостей на засадах громадянського суспільства, що ґрунтується на їхній особистісній – економічній, правовій і духовній – самостійності. Формування української національної ідентичності є важливим завданням освіти і виховання.

Актуальність окресленої проблеми зумовлена суперечностями, що існують в медичній освіті: між сучасними вимогами суспільства до рівня медичного обслуговування та недостатнім рівнем професійно-етичної культури медиків; необхідністю підвищення якості підготовки випускників медичних закладів і неможливістю досягти цього тільки традиційними методами навчання. Подолання цих суперечностей можливе за умов удосконалення медичної освіти. Оперативність та гнучкість системи професійної підготовки медиків значною мірою залежить від ефективності навчально-виховного процесу.

Мета нашого дослідження проаналізувавши наукові праці показати, що професійна підготовка майбутніх медичних фахівців ставить за мету не лише формування системи знань, умінь, навичок, розвиток особистісних якостей, що відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, а й розвиток особистості, що передбачає залучення її до системи гуманістичних, загальнолюдських цінностей.

Успішне професійне становлення фахівця вимагає розвиненої особистісної, професійної (предметної) та соціальної рефлексії, а також сформованості на її базі конструктивної професійної самосвідомості, що передбачає творче ставлення до аксіології та феноменології фаху, особистісну самореалізацію, вміння втілювати власні переконання у професійній діяльності. Сучасні реалії потребують фахівців, що не лише опанували професійні знання та вміння в межах обраної спеціальності, та мають розвинений інтелект, сформовані професійно-особистісні якості, власні погляди на професію та місце в ній, керуються відповідними ціннісними орієнтаціями, прагнуть до постійного безперервного самовдосконалення, що є основою для успішного розв'язання життєвих та професійних проблем.

З проблем професійної підготовки майбутніх медиків виконано значну кількість досліджень, зокрема, питання медичної етики розглянули Ю. Віленський, Н. Касевич, В. Москаленко, Н. Пасечко, М. Попов, І. Сенюта та ін.; окремі аспекти гуманізації медичної освіти досліджували А. Алексеєнко, Р. Глаголь, В. Звягіна, Н. Зінченко, В. Кравченко, М. Кривоносов, Л. Кустарьова, М. Міхалін, Е. Ніколишина, Т. Петрушанко, С. Тихолаз, А. Циганенко та ін.; проблеми виховання гуманності у майбутніх медиків висвітлено у працях О. Андрійчук, Т. Дем'янчук, А. Остапенка; питання медичної деонтології опрацювали Є. Вагнер, М. Васильєва, В. Вербицький, О. Грандо, Ю. Кундієв, Л. Переймибіда, Л. Пиріг, Є. Чазов, Г. Царегородцев.

Від медичних працівників, окрім розвиненої професійної компетентності, вимагається високий рівень професійно-етичної культури та професійно значущих психологічних якостей, окрім здатності до самовдосконалення – спроможності зберігати та примножувати морально-етичні притаманні медицині погляди та переконання. Після закінчення навчального закладу освітня діяльність випускника має трансформуватись у професійну з відповідною конкретизацією потреб, мотивів, цілей, засобів і результатів.

Професійна культура працівників медичного профілю має певні особливості, оскільки спрямована на обслуговування людей і задоволення їхніх потреб. Суспільна значущість і складність професійних обов'язків медичних працівників вимагає високого рівня їхньої професійної підготовки, фундаментальних знань з теорії та практики медицини, опанування навичок, тактики, відповідних методів та прийомів медичної діяльності. Медичний працівник має бути освіченим, конкурентоздатним, мобільним, самостійним у прийнятті рішень, відповідальним за результати власної діяльності, гармонійно розвиненої, володіти науковим стилем мислення, уявленнями про природничо-наукову картину світу, розвивати екологічне мислення, усвідомлювати подальшу професійну діяльність в умовах високотехнологічного суспільства в гармонії з навколишнім середовищем, засвоїти методи наукового пізнання й формування наукового світогляду.

Медичні працівники повинні також усвідомлювати покладену на них відповідальність, бути доброзичливими, уважними до хворого, привітними і витриманими. Важливою є зацікавленість медичного фахівця власною професією, любов до неї, терпіння і цілеспрямованість, поєднання рішучості з обачливістю.

Довіряючись медицині, хворий чекає від нього прояву вищих моральних якостей, мріє бачити в ньому зосередження моральних чеснот і співчуття, виключну сумлінність та самодисципліну, чесність і високу майстерність, вправність, серйозне ставлення до власної справи і здатність до самозречення. Наявність цих якостей є моральною гарантією, основою для довіри та авторитету. Гуманізм медичного працівника збігається зі соціальною функцією медицини і втілений у моральній ідеї та почуттях. Він виявляється в активному, вільному прагненні присвятити себе хворим і, долаючи труднощі, використати можливості для відновлення й охорони здоров'я людей, не спричиняючи додаткових страждань діями та словами.

У зв'язку з цим зазначимо, що формування особистості майбутнього медика передбачає: гуманістичне поєднання професійного становлення з формуванням високоморальних рис громадянина України; формування всебічно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної

особистості, здатної до самовдосконалення та самореалізації, виховання у неї почуття відповідальності, високої духовності; формування цінностей у процесі усвідомлення власних інтересів та переваг; знання джерел та рушійних сил самовизначення особистості; запобігання негативному впливу на свідомість студентів інформації, що містить елементи жорстокості, бездуховності; впровадження у свідомість молодих людей переваг здорового способу життя, формування національної культури, соціально активної, здорової та духовно багатой особистості.

Медична етика вимагає від особистості постійної роботи над собою не тільки у професійному, а й моральному плані. Медик зобов'язаний докласти зусиль для того, щоб вилікувати хворого або полегшити його страждання незалежно від національної чи релігійної належності, суспільного становища, політичних поглядів пацієнта, незважаючи на труднощі, а якщо це необхідно, то й на власні інтереси. Це твердження визначає надзвичайну суспільну значущість медичної діяльності, від якої залежить доля людини, її життя та здоров'я [2]. Медик зобов'язаний до останньої секунди боротися за життя хворого, роблячи можливе й неможливе у ситуації, яку теоретично вважають безнадійною.

Розглядаючи моральну культуру медиків, можемо тлумачити її як єдність професійної культури і професійної моралі. Залучення майбутніх медиків до свідомого виконання морально-етичних норм через розуміння духовних цінностей сприятиме кращому здійсненню їхньої професійної місії [4]. Одним із складних і болісних питань медичної етики є ступінь відвертості з пацієнтом: чи потрібно говорити хворому правду про його стан, невиліковність хвороби, неминучість трагічного результату тощо. Оскільки медична етика в різних країнах формується під сильним впливом місцевих національно-культурних традицій, відповіді на ці питання також різні. У нашому суспільстві прийнято вважати, що медичний працівник не повинен говорити хворому про його страшну недугу, неминучість смерті. Навпаки, він зобов'язаний підтримувати віру у видужання, щоб не додавати до фізичних страждань людини ще й страждань душевних.

Моральні проблеми виникають у зв'язку з поширеною практикою трансплантації людських органів, коли перед медиком постає завдання точного визначення того, чи є донор мертвим, чи ще живий, і чи не буде порятунок однієї людини фактичним убивством іншої, тим більше, що медична етика вимагає боротися за життя хворого до останньої секунди, незважаючи на безнадійність ситуації. Сьогодні визнано, що у таких випадках пріоритет має належати інтересам донора, а не реципієнта.

Також із професійно-етичними питаннями тісно пов'язана проблема евтаназії, коли невиліковно хворому для припинення його страждань прискорюють смерть шляхом медикаментозного впливу на його власне прохання.

Таким чином, професійна діяльність медика вимагає не лише глибоких знань, а й повної віддачі моральних та фізичних сил і не завжди закінчується успіхом. З огляду на специфіку професії медична етика є необхідною й невід'ємною стороною професійної спроможності. Ще з часів Гіппократа вважалося, що той, хто не є хорошою людиною, не може бути хорошим медиком. Його моральна чистота завжди була в одному ряду з рівнем професійної ерудиції та інтелектом. Гуманістична спрямованість особистості медика допомагає долати втому, постійно вдосконалювати професійні знання, відточувати діагностичні прийоми, виробляти творче клінічне мислення. Відсутність тих якостей, яких вимагає медична етика, є свідченням професійної непридатності майбутнього медика.

Особливості медичної діяльності визначають специфічні вимоги до особистісних якостей медичного працівника, таких як альтруїзм і самодисципліна. Медичний фахівець має не лише виявляти моральні якості, а й впливати через них на інших, відображати моральні обов'язки, відношення до колег, партнерів, членів суспільства, усвідомлювати власну моральну відповідальність та проявляти готовність виконувати професійні обов'язки. Поняття професійних обов'язку, відповідальності та совісті перетинаються з іншими, близькими за походженням: професійні честь, гідність, справедливість, такт і поєднуються між собою.

Важливою особистісною характеристикою медичного працівника вважається вміння володіти собою, стримувати негативні емоції. Дослідження психологічних умов становлення професійної ідентичності майбутніх медичних сестер [1] виявило, що психологічними протипоказаннями для оволодіння медичною професією є прагнення до збереження власного спокою, байдужість, неухважність, безвідповідальність, а також низький рівень сформованості інших професійно значущих якостей. Байдужість до хворого, халатність, відсутність самоконтролю і самокритики несумісні з професією медика. У діяльності медичних працівників неприпустимі самовпевненість та зарозумілість, адже в інтересах хворого необхідно виявляти максимум такту і самодисципліни. Однак це почуття не повинно переходити в сентиментальність, що стане на заваді зібраності, активності у боротьбі за здоров'я, а нерідко й життя хворого. Однією з основних рис характеру медичного фахівця має бути чесність із собою, що свідчить про прагнення фахівця до самовдосконалення на основі самоаналізу професійної діяльності. Аморальним людям має бути закритий доступ до цієї особливої сфери людського буття, якій потрібні люди чесні, самовіддані, здатні до самопожертви та милосердя. У цьому контексті зауважимо, що одним із головних завдань медичної освіти є збереження шляхетних етичних традицій медицини.

Для медика-гуманіста його пам'ять, спостережливість, логічне мислення набувають особливого особистого сенсу, стають невід'ємними якостями і засобом самоствердження. Людинолюбство допомагає йому стати психологом і педагогом стосовно хворого, підказує правильний вихід зі складної ситуації, виводить зі стану депресії у випадку неминучих професійних невдач і помилок.

В усі часи вимоги до культури медиків (загальної та професійної) залишалися високими не тільки тому, що вони належать до більш освіченої та культурної верстви населення, тому, що їхній професійний успіх залежить від культури спілкування з пацієнтами, колегами тощо. Будь-яка невідповідність цьому стереотипу поведінки викликає здивування, розчарування і, навіть, обурення суспільства. Тому важливим елементом особистості кожного медика є його мовленнєва культура. Від мистецтва спілкування залежать наслідки лікування. Як доводить медична практика, слово раниць і лікує, отже можна зашкодити, а можна врятувати. З огляду на це медичному персоналу повинні бути властиві культура мови й мовлення, що передбачає вміння добирати мовностилістичні засоби та прийоми відповідно до умов та мети спілкування, передаючи певний психокультурний контекст. Це є стрижнем, на який нанизуються професійно-етичні знання та вміння фахівця.

Сила слова іноді не може зрівнятись з дією ефективних засобів лікування. Пацієнт має повагу і довіру до медичного фахівця, якщо той володіє вмінням переконувати. Користуватися словом потрібно обережно, доброзичливо. Необхідно знати що, кому, коли і як говорити, враховувати психологічні особливості хворого, його стан, діагноз, характер хвороби. Отже, спілкування відіграє одну з першорядних ролей у професії медика, а компетентність у спілкуванні розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної професійної комунікації.

Таким чином, використовуючи викладене, пропонуємо сукупність вимог до професійно-етичної культури майбутніх фахівців медичного профілю у вигляді ціннісних орієнтацій, які можна поділити на три групи *особистісні, медико-професійні, соціально значущі*.

Зважаючи на специфіку професії, у структурі професійно-етичної культури медика важко відокремити професійні складові від морально-етичних. Запропоновані три основні групи теж доволі умовні, деякі з них дуже місткі. Зокрема, *особистісна самореалізація медика* передбачає: вміння втілювати власні переконання у професійній діяльності, наявність поглядів на професію та місце в ній, спроможність зберігати і примножувати морально-етичні погляди та переконання, прагнення постійно вдосконалювати фахові знання та навички, підвищувати культурний рівень, вимогливість медика до себе, відповідальність, наполегливість. *Гуманістична спрямованість* особистості розкривається у високій духовності,

людяності й людинолюбстві, здатності до співчуття та співпереживання. *Професійно значущі психологічні якості* виражаються у здатності орієнтуватися у складних клінічних ситуаціях, спроможності ефективно розв'язувати професійні завдання, протистояти психологічним труднощам. *Добррозичливість* передбачає привітність та уважність до хворого, дбайливість, бажання бути прикладом для наслідування, заохочувати чи втішати пацієнтів, вміння добирати необхідний стиль спілкування. *Колегіальність* проявляється у володінні технологіями професійної взаємодії та взаємодопомоги, вимогливості до себе й інших, уміннях: працювати в команді, тактовно звернути увагу колег на їхні недоліки, адекватно сприйняти зауваження щодо своєї особи.

Фундаментальними етичними вимогами, що визначають професійно-етичні якості медичних працівників, є: моральний обов'язок, честь і гідність медика, відповідальність, справедливість, медична тактовність, толерантність тощо. Реальним виявом сформованості професійної етики медика є здатність конструктивно будувати стосунки з різними категоріями людей, з якими він спілкується (пацієнти та їхні родичі, колеги, лікарі, адміністрація медичних закладів тощо).

Таким чином, *професійно-етична* культура медичного працівника відрізняється складністю й багатомірністю, виступає як предмет, засіб та результат навчальної та професійної діяльності, у процесі якої засвоюються й поширюються певні специфічні категорії цінностей. Вона проявляється у таких аспектах: «відношення до себе», «відношення до пацієнтів», «відношення до колег» і «ставлення до суспільства» і потребує врахування різних психологічних стилів діяльності

Критеріями та показниками сформованості професійно-етичної культури є певні якості особистості та поведінка медичних працівників, узгоджена з вимогами професійно-етичних правил. Дослідники пропонують такі основні критерії професійно-етичної культури: міра наближення за змістом і пріоритетами до професійно-етичних цінностей, що характеризує рівень професійно-особистісного розвитку; узгодженість поведінки до стандартів професійно-етичної діяльності, визначеними вимогами до медичного працівника; наявність якостей, що характеризують професійно-етичну культуру медичного працівника і які проявляються у професійній діяльності; міра креативності в реалізації професійно-етичних цінностей; наявність показників прояву професійно-етичної культури [5].

Показниками сформованості професійно-етичної культури майбутнього медичного працівника є: наявність стійкої мотивації до розвитку та вдосконалення власної нормативної професійної поведінки студентів, що визначає їхню професійну спрямованість на здійснення медичної діяльності; сформованість пізнавального інтересу до проблем медичної етики та деонтології (нормативної професійної поведінки); сформованість особистісно, професійно та соціально значущих якостей, необхідних для нормативного виконання професійних обов'язків; сформованість деонтологічних знань студента про професійну поведінку в різних ситуаціях медичної діяльності: у взаємовідносинах з пацієнтами, колегами, суспільством; сформованість умінь та навичок нормативної професійної поведінки в галузі практичної діяльності в медичних установах [3].

Сформованість професійно-етичної культури медичного працівника органічно поєднує *моральну свідомість* (ціннісно-змістовий аспект), *моральну діяльність* (емоційно-діяльнісний аспект) та *моральні відносини* (комунікативно-соціальний аспект). Комплексність поняття *професійно-етичної культури медика* виявляється в тому, що критеріями її формування є не лише знання (освіченість), а сформовані на основі знань переконання: моральна зрілість медичного працівника полягає в єдності емоційного та практичного аспектів його діяльності.

У *структурі* професійно-етичної культури фахівця дослідники виділяють чотири компоненти: 1) *аксіологічний*, що дозволяє розкривати професійно-етичну культуру як сукупність певних цінностей; 2) *технологічний*, що виступає як сукупність способів і засобів діяльності

персоналу; 3) *творчий*, що є свідченням прояву креативності працівника; 4) *особистісний* – розкриває професійно-етичну культуру як специфічний спосіб реалізації сутнісних сил людини.

Від медичного працівника вимагається, крім професійної обізнаності, наявність відповідних етичних якостей, усвідомлення морально-правової відповідальності тощо. Лише медик, який має високий рівень професійно-етичної культури, зможе реалізувати покликання на належному рівні.

Використані літературні джерела

1. *Галян І. М.* Психологічні умови становлення професійної ідентичності майбутніх медсестер [Електронний ресурс] / І. М. Галян, М. І. Попіль. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvldu/2008_2/Galjanim.pdf.

2. *Колісник-Гуменюк Ю. І.* Концептуальні основи формування професійно-етичної культури майбутніх медиків [Текст] // Педагогіка і психологія професійної освіти / Юлія Колісник-Гуменюк, – 2011. – № 5. – С. 23–32.

3. *Переймибіда Л. В.* Організаційні засади діяльності педагогічного колективу з розвитку деонтологічної культури учнів медичного ліцею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» [Текст] / Л. В. Переймибіда. – К., 2008. – 21 с.

4. *Плахотнік А. М.* Формування моральної культури засобами мистецтва в процесі підготовки лікарів [Текст] // Сучасні проблеми підготовки фахівців у вищих навчальних медичних та фармацевтичних закладах України : матеріали доповідей науково-методичної конференції / А. М. Плахотнік. – Луганськ, 2000. – С. 279.

5. *Пономаренко О. В.* Формування професійно-етичної культури соціального педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» [Текст] / О. В. Пономаренко. – К., 2001. – 20 с.

Bibliography

1. *Halian I. M.* Psykholohichni umovy stanovlennia profesiinoi identychnosti maibutnix medsester [Elektronnyi resurs] / I. M. Halian, M. I. Popil. — Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvldu/2008_2/Galjanim.pdf.

2. *Kolisnyk-Humeniuk Yu. I.* Kontseptualni osnovy formuvannia profesiino-etychnoi kultury maibutnix medykiv [Tekst] // Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity / Yuliia Kolisnyk-Humeniuk, – 2011. – № 5. – С. 23–32.

3. *Pereimybida L. V.* Orhanizatsiini zasady diialnosti pedahohichnoho kolektyvu z rozvytku deontolohichnoi kultury uchniv medychnoho litseiu : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky» [Tekst] / L. V. Pereimybida. – K., 2008. – 21 s.

4. *Plakhotnik A. M.* Formuvannia moralnoi kultury zasobamy mystetstva v protsesi pidhotovky likariv [Tekst] // Suchasni problemy pidhotovky fakhivtsiv u vyshchikh navchalnykh medychnykh ta farmatsevtychnykh zakladakh Ukrainy : materialy dopovidei naukovo-metodychnoi konferentsii / A. M. Plakhotnik. – Luhansk, 2000. – S. 279.

5. *Ponomarenko O. V.* Formuvannia profesiino-etychnoi kultury sotsialnoho pedahoha : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.05 «Sotsialna pedahohika» [Tekst] / O. V. Ponomarenko. – K., 2001. – 20 s.